

η ΕΠΟΧΗ των βιβλίων

Επιμέλεια:
ΚΩΣΤΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΙΜΠΛΗΣ
τεύχος 2
5 Απριλίου 2020

Συνέντευξη με την πολυβραβευμένη
συγγραφέα Έρση Σωτηροπούλου

Η πανδημία διέψευσε τις βεβαιότητες της παγκοσμιοποίησης

Η κούρσα της απορρύθμισης που ξεκίνησε επί Ρίγκαν και Θάτσερ μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες, λέει η Έρση Σωτηροπούλου, συγγραφέας που έχει γίνει γνωστή και εκτός συνόρων, κυρίως σε Γαλλία, Ιταλία και της οποίας το βιβλίο «Τι μένει από τη νύχτα», που παρακολουθεί τον Κωνσταντίνο Καβάφη σε νεαρή ηλικία, παίρνει συνεχώς διεθνείς διακρίσεις, με τελευταία το Εθνικό Βραβείο Μετάφρασης στις ΗΠΑ. «Ζούμε το μεγάλο come back του κράτους», συμπληρώνει μιλώντας στην «Εποχή», την ώρα που κατά μόνας ζούμε, κατά την έκφρασή της, τούτη «την ατέλειωτη, ακίνητη στιγμή».

Με τρομάζει αυτό που περνάμε τώρα. Μερικές φορές έχω την αίσθηση ότι ζούμε μια ατέλειωτη, ακίνητη στιγμή. Ελεύθεροι πολιορκημένοι. Σε αναμονή. Ο κορονοϊός αφορά όλους, αλλά για τον καθένα μας είναι μια μοναχική πάλη σώμα με σώμα μέσα του. Το σώμα μας, μέσα στο οποίο είμαστε βιολογικά φυλακισμένοι, κινδυνεύει να μολυνθεί. Η πιο ευγενική και υπεύθυνη πράξη αλληλεγγύης είναι να απομονωθείς, να αποφύγεις τους άλλους. Δεν είναι παράδοξο; Τα μηνύματα και οι βιντεοκλήσεις δεν αναπληρώνουν την έλλειψη ζωντανής επαφής. Το βρισκω ανυπόφορο. Την επικοινωνία από μακριά, την απαγόρευση φυσικής επαφής.

Τη συνέντευξη πήρε ο ΜΑΝΩΛΗΣ ΠΙΜΠΛΗΣ

ήσατε πολλά χρόνια στην Ιταλία. Τι σκέψεις σας γεννά η εκατόμβη του κορονοϊού εκεί;

Είναι μια συνεχής αγωνία αυτό που συμβαίνει στην Ιταλία. Σαν να περιμένουμε με κομμένη την ανάσα ένα σημάδι, έναν οϊωνό αυτού που μπορεί να συμβεί και σ' εμάς. Είχα μια παρουσίαση στη Ρώμη στις 21 Φεβρουαρίου κι εκείνο το βράδυ μάθαμε για τον πρώτο νεκρό στη Λομβαρδία. Την επόμενη μέρα πετούσα για Τεργέστη. Βγαίνοντας από το αεροπλάνο μας μέτρησαν τη θερμοκρασία και μια μέρα αργότερα ακυρώθηκαν όλες οι εκδηλώσεις για το βιβλίο μου στην περιοχή. Άρα αυτό που εγώ είδα ήταν ότι η Ιταλία αντέδρασε άμεσα. Κι όμως. Αυτό που βλέπουμε δεν είναι αυτό που βλέπουμε, είναι αυτό που είμαστε. Κι αυτό που είμαστε κινδυνεύει να πεταχτεί έξω από την υπαρξη –αντιγράφω από το «Μπορείς;» γιατί αυτές οι σκέψεις επιστρέφουν συχνά τον τελευταίο καιρό.

Πολλοί λένε ότι τίποτα δεν θα είναι ίδιο μετά από αυτή την περιπέτεια. Συμμερίζεστε αυτή την άποψη ή νομίζετε ότι κατά βάθος είμαστε κατά Κούντερα αβάσταχτα ανάλαφροι και θα επιστρέψουν όλα ακριβώς όπως γίνονταν πριν, σαν να μην έχει συμβεί τίποτα;

Εμένα θα μ' άρεσε να παραμείνουμε αβάσταχτα ανάλαφροι. Η ζωή είναι πολύ σύντομη για βαρύγδουπες συνειδητοποιήσεις. Θα μ' άρεσε ένα διονυσιακό ξέσπασμα, μια ατμόσφαιρα γιορτής σαν αυτή που μου περιέγραφε η μητέρα μου για τους πρώτους μήνες μετά την απελευθέρωση το '44 με τους χορούς στα πλοία, τον κόσμο στους δρόμους κι ένα διάχυτο ερωτισμό. Πέρα απ' αυτό, εκείνο που ελπίζω είναι οι πολιτικές ηγεσίες να αντιληφθούν ότι η πανδημία διέψευσε πολλές από τις βεβαιότητες της παγκοσμιοποίησης κι ότι αυτή η τρελή κούρσα, που ξεκίνησε θριαμβευτικά με τον Ρίγκαν και τη Θάτσερ με τις ιδιωτικοποιήσεις και την απορρύθμιση στη δεκαετία του '80, όχι μόνο προκαλεί επικίνδυνη ολιγαρχική συγκέντρωση πλούτου και αναλογικά φτωχοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού, αλλά μπορεί να έχει ολέθριες συνέπειες.

Πέρα από τους θανάτους, και ειδικότερα στο οικονομικό πεδίο, φαίνεται ότι η υπόθεση αυτή θα αφήσει ερείπια. Τι σας τρομάζει περισσότερο σε όλα αυτά;

Την ίδια τη λογοτεχνία πιστεύετε ότι θα την επηρεάσει αυτή η περιπέτεια; Θα επηρεάσει λόγω χάρη τις θεματικές της;

Αν ο πατέρας-κράτος εκμεταλλευθεί την κατάσταση για να μας επιβάλει περιορισμούς και μετά το τέλος της πανδημίας θα το δούμε. Άλλωστε εξαρτάται κι από εμάς.

Μα η λογοτεχνία έχει ήδη γράψει για το θέμα. Είναι η ζωή που αντιγράφει τη λογοτεχνία. Ξαναδιαβάζω αυτές τις μέρες την «Πανούκλα» του Αλμπέρ Καμί ως κούρα μοιοπαθητικής.

Η υποχρεωτική συνύπαρξη σε τέσσερις τοίχους επί μήνες, λόγω του ιού, δίνει μάλλον νέα τροφή και διάσταση στο θέμα, τόσο στην καθημερινότητα όσο και στην τέχνη. Τι περιμένετε να συμβεί;

Οι σχέσεις θα δοκιμαστούν. Θα παιχτεί Στρίντμπεργκ μέσα σε πολλά διαμερίσματα.

Υπάρχει επίσης και μια λογοτεχνία και τέχνη των περικλειστων χώρων. Νιώθει κανείς ότι όσο περισσότερο ενοποιείται ο κόσμος και τα μακρινά μέρη έρχονται πιο κοντά, όσο πιο πολύ έχουμε τη δυνατότητα και την ελευθερία της μετακίνησης οπουδήποτε στον πλανήτη, τόσο η τέχνη και η λογοτεχνία παρουσιάζουν μια προδιάθεση να προμηνύουν δυστοπικούς εγκλεισμούς και περιορισμούς των ελευθεριών...

Η λογοτεχνία έχει μια ελευθερία απέναντι σ' αυτά που συμβαίνουν. Σκάβει και προσπαθεί να διατυπώσει κάτι ασχημάτιστο που συμβαίνει πιο βαθιά, πέρα από τη βοή των ημερών. Γι' αυτό το λόγο πολλά βιβλία, ας πάρουμε

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

<<<

το κλασικό παράδειγμα του «1984» του Όργουελ, εκ των υστέρων μας φαίνονται προφητικά.

Ένα τέτοιο καθεστώς δραστικού περιορισμού των ελευθεριών ζούμε και σήμερα, έχοντάς το μάλιστα αποδεχθεί εκουσίως λόγω των έκτακτων συνθηκών που βιώνουμε. Πιστεύετε ότι αυτή η νέα πραγματικότητα θα αφήσει ίχνη; Κάποιοι θα την επικαλούνται για να περιορίζουν και στο μέλλον ελευθερίες;

Ζούμε το μεγάλο come back του κράτους. Το κράτος καλείται να παίξει πάλι το ρόλο του πατέρα. Εκείνο που διαπιστώνουμε είναι πόσο

Είναι η ζωή που αντιγράφει τη λογοτεχνία. Ξαναδιαβάζω αυτές τις μέρες την «Πανούκλα» του Αλμπέρ Καμί ως κούρα ομοιοπαθητικής.

έχει συρρικνωθεί και παροπλιστεί ύστερα από δεκαετίες νεοφιλελευθερισμού, κι αυτό όχι μόνο όσον αφορά την κατάρρευση του εθνικού συστήματος υγείας στις διάφορες χώρες. Το κράτος έχει χάσει την αξιοπιστία του κι ένας από τους λόγους που ο κορονοϊός θερίζει στην Ιταλία είναι, από τη μια, η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών, από την άλλη, τα συγκεχυμένα και αντικρουόμενα μηνύματα της πολιτικής ηγεσίας τουλάχιστον στην αρχή της κρίσης. Τώρα αν ο πατέρας-κράτος εκμεταλλευθεί την κατάσταση για να μας επιβάλει περιορισμούς και μετά το τέλος της πανδημίας θα το δούμε. Άλλωστε εξαρτάται κι από εμάς.

Το μυθιστόρημά σας «Τι μένει από τη νύχτα» (Πατάκης, 2015), έλαβε δύο διεθνείς διακρίσεις: το Prix M diterran e Etranger (2017) στη Γαλλία και, πριν από λίγους μήνες, το Εθνικό Βραβείο Μετάφρασης στις ΗΠΑ για τη μετάφραση της Karen Emmetich. Για να μείνουμε στο κλίμα των ημερών και των προηγούμενων ερωτήσεων, έχει να κάνει και με την απόδραση του Κ.Π. Καβάφη από την «ασφυκτική» Αλεξάνδρεια. Τι σας έκανε να μπειτε τόσο βαθιά στον ψυχισμό του πιο γνωστού παγκοσμίως Έλληνα ποιητή σήμερα;

Ο Καβάφης αποτελεί το πιο δυνατό παράδειγμα ότι ερωτική επιθυμία και καλλιτεχνική δημιουργία είναι αξεχώριστα. Ένα τίποτα μπορεί να γίνει όχι μόνο πηγή έμπνευσης αλλά το εφαλτήριο για την υπέρβαση.

Μ' ενδιέφερε ο Καβάφης νεαρός, όχι ο γηραιός, μοναχικός ποιητής που έχουμε στο μυαλό μας. Μ' ενδιέφερε το πέρασμα από τον νέο ποιητή στον ώριμο, το γίνεσθαι του καλλιτέχνη, το πώς τελικά ο Καβάφης έγινε Καβάφης. Θέλησα να γίνω η σκιά του και να παρακολουθήσω σε απόσταση αναπνοής αυτόν τον νεαρό άντρα –ήταν 34 ετών όταν έκανε το ταξίδι στο Παρίσι– και μαζί μου να μπορεί να τον παρακολουθήσει σχεδόν αυτοκόλλητος κι ο αναγνώστης. Η μια σκιά κολλημένη στην άλλη. Ο ένας ηδονοβλεψίας του άλλου. Ο Καβάφης αποτελεί το πιο δυνατό παράδειγμα ότι ερωτική επιθυμία και καλλιτεχνική δημιουργία είναι αξεχώριστα. Το στοιχείο ήταν να μπορέσω να δείξω πώς ένα τίποτα, μια τριχούλα που αναφύεται στον απαλό όρχι ενός Ρώσου χορευτή, μπορεί να γίνει όχι μόνο πηγή έμπνευσης αλλά το εφαλτήριο για την υπέρβαση. Δεν αναπολεί ένα πρόσωπο ο Καβάφης στην εν λόγω σκηνή του βιβλίου, δεν λαχταράει ένα σώμα, είναι μόνο μια τρίχα που του έχει γίνει εμμονή και παρακολουθούμε πώς από μια μικρή λεπτομέρεια αρχίζει να χτίζεται το ποίημα. Με απασχολεί την ίδια ως συγγραφέα πώς γίνεται αυτή η διαδικασία, γιατί πιστεύω ότι από μια λεπτομέρεια, έστω ευτελή, δημιουργείται ένα σύμπαν.

Η συγγραφή αυτού του βιβλίου προϋπέθετε μεγάλη έρευνα. Είναι κάτι που κάνετε συχνά όταν γράφετε ή αυτό το βιβλίο υπήρξε μια εξαίρεση;

Όλα μου τα βιβλία κρύβουν –το κρύβουν διότι δεν πρέπει να είναι προφανές όταν τα διαβάζεις– μια μεγάλη, καμιά φορά μακρόχρονη προετοιμασία, μια περίοδο επώασης αρκετά βαρετή με δισταγμούς, πισωγυρίσματα και μικρές κατακτήσεις που αρχικά συμβαίνουν με το σταγονόμετρο, αλλά η τεκμηρίωση και η έρευνα που χρειάστηκε για το «Τι μένει από τη νύχτα» ήταν εξαίρεση.

Πρόσφατα επανεκδόθηκε από τις εκδόσεις Πατάκη το γνωστό σε όλους μυθιστόρημά σας, το «Ζιγκ Ζαγκ στις νεραντζιές» που είχε, βέβαια, πρωτοκυκλοφορήσει από τον Κέδρο και είχε πάρει Κρατικό Βραβείο Λογοτεχνίας (2000). Ποιο είναι το στοιχείο, πιστεύετε, που το καθιστά και σήμερα επίκαιρο; Ο... θανατηφόρος ιός από τον οποίο έχει προσβληθεί μία από τις πρωταγωνίστριες, η Λία; Ή μήπως ο παραλογισμός του σύγχρονου κόσμου;

Γελάω όταν σκέφτομαι ότι ο θανατηφόρος ιός του Ζιγκ Ζαγκ βρίσκεται στην επικαιρότητα. Στο μυθιστόρημα πρόκειται για έναν νέο ιό που το ίδιο το σώμα μας επινοεί για να πολεμήσει τα φαντάσματά του. Το σώμα γίνεται Δον Κιχώτης κι επιτίθεται στον εαυτό του. Πέρα απ' αυτό, το βιβλίο έχει μια ζωντάνια που αντέχει στο χρόνο. Πρόσφατα η ομάδα Laboratorium το ανέβασε στο θέατρο. Ήταν μια ευχάριστη έκπληξη για μένα, επειδή συνήθως ο συγγραφέας έχει ένα κόλλημα να μην προδοθεί το έργο του. Όλα τα σημάδια της κρίσης που μας χτύπησε δέκα χρόνια αργότερα βρίσκονται εκεί.

Το βιβλίο αυτό είχε αντιμετωπίσει και δικαστικές περιπέτειες καθώς κατηγορήθηκε ότι περιέχει βωμολοχίες, χυδαίες εκφράσεις κ.λπ. Ο κόσμος μας είναι πιο ανεκτικός ή πιο συντηρητικός, είκοσι χρόνια μετά την πρώτη του κυκλοφορία και δώδεκα μετά τη δίκη;

Το βιβλίο έχει μια ανατρεπτικότητα ως προς τη γραφή του: είναι το ζιγκ-ζαγκ από τον ένα ήρωα στον άλλο, η απουσία ενός αφηγητή που

να κινεί τα νήματα από πίσω και μια γλώσσα άμεση, χωρίς φιλολογικό μακιγιάζ. Αυτή η ανατρεπτικότητα δεν έχει καμιά σχέση με πορνογραφία. Δώδεκα χρόνια μετά τη δίκη, νομίζω ότι το πρόβλημα έχει μετακινηθεί από τη λογοκρισία προς την αυτολογοκρισία. Η αυτολογοκρισία είναι πιο ύπουλη κι επικίνδυνη. Και συμβαίνει σε μεγαλύτερη κλίμακα από όσο φανταζόμαστε. Ζούμε κάτω από τη ρομφαία του πολιτικώς ορθού.

Τα τελευταία χρόνια ζήσαμε, στην Ελλάδα ιδιαίτερα, αλλά και διεθνώς, την άνοδο της ακροδεξιάς αλλά και τη νομιμοποίηση ακροδεξιών ιδεών γενικότερα, τις οποίες, όσοι τις εκφέρουν, νιώθουν άνετα να το κάνουν αντίθετα από παλιότερα που το τολμούσαν πολύ λιγότερο. Νιώθετε ότι κάτι έχει αλλάξει στην ελληνική κοινωνία;

Είναι το εμφανιζόμενο της κρίσης της πολιτικού συστήματος, του τέλους των ιδεολογιών κι αυτής της πτωτικής τάσης της μεσαιας τάξης που μαζί με τα κεκτημένα χάνει το έδαφος κάτω απ' τα πόδια της και βρίσκει εύκολο καταφύγιο στις ακροδεξιές ιδέες. Ξαναδιάβασα πρόσφατα το «Αντίο Βερολίνο» του Ίσεργουντ μ' αυτή τη σκοτεινή απειλή που όλο και πιο βαριά πέφτει πάνω από την πόλη. Στην Ελλάδα επειδή είμαστε λίγο ΟΦΑ, τα πράγματα ευτυχώς είναι πιο ρευστά. Τουλάχιστον θέλω να το ελπίζω.

Το προσφυγικό και το μεταναστευτικό ζήτημα είναι σήμερα στο επίκεντρο της συζήτησης ενώ ταράζει συθέμελα και τη συνοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πιστεύετε ότι Ελλάδα και Ευρώπη το χειρίζονται από σωστή σκοπιά, με πραγματισμό και ανθρωπισμό ταυτόχρονα ή ότι παρακολουθούμε μια κυνική πολιτική προσέγγιση σε πλήρη εξέλιξη;

Φοβάμαι ότι μέχρι τώρα έχουμε δει μόνο την κορυφή του παγόβουνου. Λείπει μια ενιαία πολιτική της ΕΕ που θα μπορούσε να διαχειριστεί το ζήτημα σε βάθος χρόνου κι όχι σπασμοδικά. Μιλάμε για τους πρόσφυγες σαν να πρόκειται για κάτι ενιαίο. Υπάρχουν βέβαια οι πολιτικοί πρόσφυγες και οι οικονομικοί μετανάστες, αλλά επίσης, κι αυτή είναι μια μεγάλη μερίδα, χιλιάδες άντρες και γυναίκες που θέλουν ν' αφήσουν πίσω τους τη φτώχεια και τις συνθήκες διαβίωσης στις χώρες τους –χώρες στις οποίες συχνά η Δύση έχει εξαντλήσει τους φυσικούς τους πόρους και διαταράζει τον εύθραυστο κοινωνικό ιστό– και να ζήσουν στον κόσμο των προνομιούχων. Χάρη στο διαδίκτυο έχουν εικόνα της ζωής μας στη Δύση και διεκδικούν ένα κομμάτι από την τούρτα. Είναι απλό. Κανένα σύνορο δεν μπορεί να τους σταματήσει. Και είναι πολύ εύκολο να τους χειραγωγήσει κανείς, όπως κάνει ο Ερντογάν.

Εσείς που έχετε ζήσει μεγάλα διαστήματα σε ευρωπαϊκές χώρες (Ιταλία, Γαλλία), τι σκέφτεστε για τη σημερινή Ευρώπη;

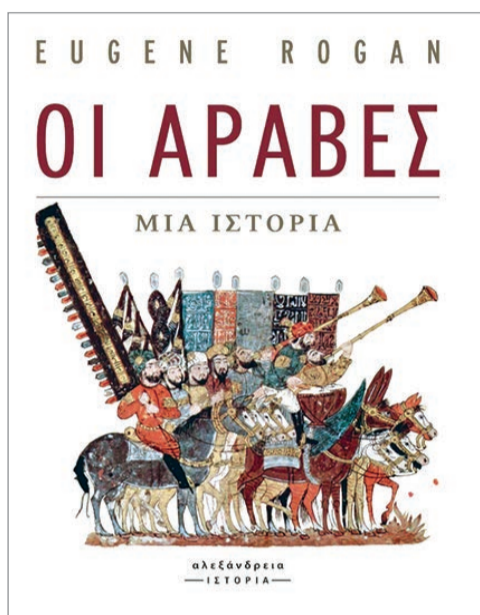
Ότι έχει γεράσει. Διατηρεί τη γοητεία ενός μουσείου έργων υπό εξαφάνιση και γι' αυτό πρέπει να την προστατέψουμε.

Τι σας προβληματίζει περισσότερο σε σχέση με τα μελλοντικά συγγραφικά σχέδιά σας; Ζώντας σε μια τόσο δύσκολη και προβληματική ιστορική περίοδο, πώς πρέπει να σκεφτεί ένας συγγραφέας; Πρέπει να απομονωθεί ή να αφεθεί να επηρεαστεί από τα γεγονότα; Πρέπει να αναθεωρήσει τους τρόπους με τους οποίους ασκεί την τέχνη του ή όχι; Και τι μπορεί εντέλει να γράψει;

Δεν έχω ιδέα. Ζω την ατέλειωτη, ακίνητη στιγμή.

Eugene Rogan «Οι Άραβες. Μια ιστορία»,
μετάφραση: Μενέλαος Αστερίου, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, σελ. 751

Πόλεμος, αποικιοκρατία, αντίσταση, δημιουργικότητα

«Υπήρχε μια εποχή όπου οι Άραβες όριζαν τους κανόνες του παιχνιδιού για όλο τον υπόλοιπο κόσμο. Σήμερα ωστόσο η αίσθηση των Αράβων ότι υπάγονται σε εξωτερικές δυνάμεις έχει τεράστιες συνέπειες, τόσο για την περιοχή όσο και για τους Δυτικούς που επιχειρούν να την ελέγξουν».

Έλειπε πραγματικά, από την ελληνική τουλάχιστον βιβλιογραφία, μια ολοκληρωμένη, νεότερη ιστορία των αραβικών χρόνων. Μια ιστορία δηλαδή η οποία να μην εκκινεί από τον Μωάμεθ, τη Μέκκα και τη Μεδίνα, τη συγκρότηση του Ισλάμ ως πολιτικής οντότητας, την επακόλουθη εξάπλωση, τις πρώτες κατακτήσεις, τις Σταυροφορίες, τις σχέσεις με τους Βυζαντινούς κ.ο.κ. Επισκοπώντας τα παραπάνω, θεωρώντας τα δεδομένα, αυτή λοιπόν η ιστορία των νεότερων έως και ύστερων αραβικών χρόνων ξεδιπλώνεται στο ογκώδες βιβλίο του Eugene Rogan.

τάρτικο του FNL αλλά και άλλων ομάδων, να διακηρύξει την ανεξαρτησία της. Φευ! Η ωμή βία που συνόδεψε την περίοδο των συγκρούσεων άφησε ανεπούλωτες πληγές στο κορμί της χώρας μέχρι σήμερα.

Στα προτερήματα του βιβλίου εγγράφεται και το γεγονός ότι ο Rogan κατορθώνει να παρουσιάσει, ανά περίοδο, σε παραλληλία την εξέλιξη των γεγονότων και τις επιδράσεις τους σε κάθε αραβικό κράτος, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί ανά πάσα στιγμή να σχηματίσει μια πιο σφαιρική άποψη κοιτώντας το χάρτη. Ο συγγραφέας παρακολουθεί την ιστορία των Αράβων στους καιρούς του ευρωπαϊκού ιμπεριαλισμού και του ανταγωνισμού των υπερδυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο μέχρι τη σημερινή εποχή και τις πρόσφατες γεωπολιτικές εξελίξεις.

Ζητήματα ακόμα ανοιχτά

Οι αραβοϊσραηλινές συρράξεις και οι συνακόλουθες ειρηνευτικές διαδικασίες εύλογα καταλαμβάνουν αρκετά κεφάλαια του βιβλίου, ούτως ή άλλως πρόκειται για ένα τεράστιο ζήτημα που παραμένει πάντα ανοιχτό. Το ίδιο ισχύει και για τις πολιτικές του πετρελαίου, που –ειδικά μετά την κρίση του 1973– δείχνουν να έχουν πολλαπλάσια ισχύ από αυτή των όπλων.

Στα τελευταία κεφάλαια των βιβλίων, πριν φτάσουμε στο ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης, που εκ των πραγμάτων εξετάζεται εν τάχει (είναι μάλλον νωρίς ακόμα για την ιστορική διαπραγμάτευση της), ο συγγραφέας ασχολείται με την αναζωπύρωση του φονταμενταλιστικού Ισλάμ και των τζιχαντιστών της Αλ-Κάιντα και πιο πρόσφατα του Daesh. Ο Rogan ορθά θέτει εδώ ως αφετηρία για την εμφάνιση των σκληροπυρηνικών δύο εισβολές: εκείνη των Σοβιετικών στο Αφγανιστάν το 1979, που εξέθρεψε (με τις ευλογίες τότε των ΗΠΑ) τον Μπιν Λάντεν, και των Αμερικανών στο Ιράκ το 2003, που στάθηκε η αφορμή για να συγκροτηθεί το Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε.

Πυκνή, πολυεπίπεδη αίσθηση

Το θέμα είναι πολύ μεγάλο και ο χώρος δεν επαρκεί για να επεκταθώ περισσότερο. Θα σταθώ όμως σε δύο πράγματα: Πρώτον, στην αξιοζήλευτη αφηγηματική έφεση του Αμερικανού ιστορικού, πέρα από τη γνώση και το αδιαμφισβήτητο ακαδημαϊκό του κύρος. Δεύτερον, στο ότι προσεγγίζει το θέμα του με ευαισθησία, χωρίς ίχνος οριενταλιστικής προδιάθεσης (δεν είναι τυχαίο ότι στο κείμενο μνημονεύεται ο δάσκαλος Edward Said). Ο Rogan όντως καταφέρνει και αναδεικνύει την ετερότητα. Όπως αναφέρεται, «ισορροπώντας ανάμεσα σε διαφορετικές φωνές –πολιτικών, διανοουμένων και φοιτητών, ανδρών και γυναικών, ποιητών και μυθιστοριογράφων, διάσημων, διαβόητων κι ολότελα άγνωστων προσώπων– δίνει μια πυκνή, πολυεπίπεδη αίσθηση της ζωής, της ιστορίας και των προοπτικών του αραβικού κόσμου».

Διαβάζοντας τις σελίδες του συναρπαστικού αυτού βιβλίου μου ήρθαν ξανά στο μυαλό οι πρώτες αράδες από τον «Νουρεντίν Μπόμπα» του Στρατή Τσίρκα (εκδόσεις Κέδρος, 1957):

«Τον Μαστρο-Πολύβιο τον ξαναθυμήθηκα όταν ο Γκαμάλ Αμπντελνάσερ άρχισε να δίνει τουφέκια στο λαό. Ήξερε μια ιστορία και τη φύλαγε, δεν ήθελε να μου την πει [...] Πολλές φορές τον παρακάλεσα γιατί η ιστορία είχε σχέση με την επανάσταση του 1919...»

ΘΑΝΑΣΗΣ ΜΗΝΑΣ

Ο μείο εκκίνησης: χοντρικά η ναπολεόντεια εισβολή στην Αίγυπτο (1798-1801), η πτώση των Μαμελούκων και η συνακόλουθη ανάδυσση του Καββαλιώτη Μεχμέτ Αλή στην ηγεμονία της Αιγύπτου (1805), ο οποίος σταδιακά κατάφερε να ανεξαρτητοποιηθεί από την Ύψηλή Πύλη. Σημείο κατάληξης (μέχρις εδώ): το ξέσπασμα της Αραβικής Άνοιξης το 2010.

Λίγα λόγια πρώτα για τον συγγραφέα: Ο Eugene Lawrence Rogan γεννήθηκε το 1960 στις ΗΠΑ. Σπούδασε στο Κολούμπια και έλαβε το διδακτορικό του από το Χάρβαρντ. Από το 1991 άρχισε να διδάσκει στο τμήμα Ανατολικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, όπου το 2015 έγινε καθηγητής Νεότερης Μεσανατολικής Ιστορίας και Εταίρος στο Σεντ Άντονις Κόλετζ. Το 2017 έγινε Εταίρος της Βρετανικής Ακαδημίας για τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Είναι ειδικευμένος στην ιστορία της Μέσης Ανατολής και στα ελληνικά κυκλοφορεί το επίσης εξαιρετικό βιβλίο του «Η πτώση των Οθωμανών» (Αλεξάνδρεια, 2015).

Ανακατεύοντας ένα εκρηκτικό μείγμα

Ο Rogan μελετά με οξυδέρκεια τα εξαιρετικής σημασίας γεγονότα, που συνδιαμόρφωσαν το χάρτη της Μέσης Ανατολής, από την εποχή που κυριαρχούσε το λεγόμενο Ανατολικό Ζήτημα στο παίγνιο των Μεγάλων Δυνάμεων, καθώς ψυχορραγούσε πια η Οθωμανική Αυτοκρατορία και αναδύονταν οι νέες αραβικές δυναστείες. Οι Χασεμίτες στο Ιράκ-Κουβέιτ, οι Σαούντ στη σημερινή Σαουδική Αραβία κ.λπ. Μοιράζοντας απλόχερα υπόσχεσεις δεξιά και αριστερά, οι Δυνάμεις, παραμονές της σύγκρουσης του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, επιδίωξαν να προσεταιριστούν συμμάχους ανάμεσα στις ανταγωνιστικές μεταξύ τους αραβικές φατρίες, καθώς και στους άρτι αφιχθέντες από την Ευρώπη Εβραίους εποίκους, ανακατεύοντας ένα εκρηκτικό μείγμα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα: η Συμφωνία των Σάικς-Πικό (για τον αγγλο-γαλλικό έλεγχο της Παλαιστίνης), η Διακήρυξη Μπάλφουρ (για την ίδρυση του κράτους του Ισραήλ), ο ρόλος των Οριενταλιστών (όπως ο Lawrence και οι Γερμανοί ομόλογοί του)...

Δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα

Όπως αναφέρεται και στο βιβλίο, ο συγγραφέας προσπαθεί να χαρτογραφήσει την εξέλιξη της αραβικής ταυτότητας από τον οθωμανισμό στον παναραβισμό και τον ισλαμισμό. Σ' αυτή τη διαδρομή αναπόφευκτα εντοπίζονται σφοδρές συγκρούσεις που αφορούν ζητήματα κοσμικής και θρησκευτικής εξουσίας, εθνικής ανεξαρτησίας και ξένης κυριαρχίας. Τα αραβικά κράτη δημιουργήθηκαν είτε ως πρώην προτεκτοράτα είτε ως πρώην αποικίες που έδωσαν σκληρούς αγώνες για να κερδίσουν την ανεξαρτησία τους. Ακόμα και τότε όμως, τα περισσότερα από αυτά πέρασαν σε καθεστώς εξάρτησης, όπως μας λέει η μεταποικιακή θεωρία. Τα δύο πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα, τα οποία εξετάζει ενδελεχώς ο Rogan, είναι η Αίγυπτος του Νάσερ και η Αλγερία. Η μεν πρώτη, ειδικά μετά την εθνικοποίηση του Σουέζ, διεκδίκησε ηγεμονικό ρόλο ανάμεσα στα υπόλοιπα αραβικά κράτη παίζοντας το χαρτί του αριστερού εθνικισμού. Η δε Αλγερία βίωσε μια από τις πιο σκληρές και αποτρόπαιες μορφές αποικιοκρατίας, μέχρις ότου κατορθώσει, καθοδηγούμενη από το αν-

ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Ο συγγραφέας προσπαθεί να χαρτογραφήσει την εξέλιξη της αραβικής ταυτότητας από τον οθωμανισμό στον παναραβισμό και τον ισλαμισμό.

Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες «Ο έρωτας στα χρόνια της χολέρας», μετάφραση: Μαρία Παλαιολόγου, εκδόσεις Ψυχογιός, 2019

Του έρωτα και της επιδημίας

Άραγε τι θα έλεγε ο Γκαμπριέλ Γκαρσία Μάρκες αυτές τις μέρες της πανδημίας; Πόσο αντίδοτο θα ήταν ο έρωτας; Ο έρωτας στα χρόνια της χολέρας αρέσει περισσότερο και από τα Εκατό χρόνια μοναξιάς μιας και διατηρεί λιγότερες δόσεις «μαγικού ρεαλισμού», δηλαδή για τον ίδιο λόγο που δεν θεωρείται επαρκές «μαγικό» για όσους θεωρούν τα Εκατό χρόνια μοναξιάς το αριστούργημά του.

Το 1985, «Ο έρωτας στα χρόνια της χολέρας» ήταν ένα βιβλίο που το ανέμενε πολύ ο κόσμος. Όπως δηλώνει και ο τίτλος του μυθιστορήματος εμπεριέχει δύο αντιθετικά στοιχεία: τον έρωτα και την επιβίωση. Διαδραματίζεται από το τέλος του 19ου αιώνα μέχρι τις αρχές του 20ού σε μια ανώνυμη παραλιακή πόλη, λιμάνι της Καραϊβικής.

Μετά το θάνατο του γιατρού Ουρμπίνο, η σύζυγός του, Φερμίνια Δάσα, μια κομψή και απόκοσμη γυναίκα, ορκίζεται να τον ακολουθήσει. Στην κηδεία, ανάμεσα στον κόσμο, ο Φλορεντίνο Αρίσα ένιωσε μια μαχαίριά στο πλευρό του. Δεν είχε σταματήσει να σκέφτεται την Φερμίνια Δάσα πενήντα ένα χρόνια, εννιά μήνες και τέσσερις μέρες ακριβώς πριν. Την είχε γνωρίσει στα δεκαοκτώ του, ήταν ο πιο περιζήτητος νεαρός, τηλεγραφητής τότε, κι εκείνη του έριξε ένα βλέμμα αιτία ενός ερωτικού κατακλισμού που, μισό αιώνα αργότερα, δεν είχε κοπάσει. Η Φερμίνια, ο πατέρας της Λορένσο Δάσα, η ανύπαντρη αδελφή του, είχαν έρθει από μια άλλη πόλη, λίγο μετά την επιδημία της χολέρας.

Η Φερμίνια Δάσα ενδίδει στα γράμματα του Φλορεντίνο και αρχίζουν μια τρελή αλληλογραφία με την ανοχή της θείας Εσκολάστικα. Όλα αυτά σε μια ταραχώδη περίοδο με έναν καινούργιο εμφύλιο πόλεμο, από τους τόσους που ερήμωσαν τη χώρα για περισσότερα από πενήντα χρόνια. Όμως ο πατέρας της Φερμίνια Δάσα φορτώνει την κόρη του σε άμαξες και καράβια και την απομακρύνει για τρεις μήνες σε μακρινούς συγγενείς, διάσπαρτους σε κάθε γωνιά της χώρας, ένα ταξίδι «μέσα στο μπερδεμένο κουβάρι του συγγενικού αίματος ως τις πηγές της καταγωγής της». Δεν καταδεχόταν η κόρη του να παντρευτεί έναν άντρα της κατώτερης τάξης ξεχνώντας το δικό του γκρίζο παρελθόν.

Όμως ο Φλορεντίνο εντοπίζει κάθε ίχνος της πορείας της αγαπημένης του ώσπου κάποια στιγμή η γολέτα ξαναφέρει στο λιμάνι την Φερμίνια, ώριμη και μόλις δεκαεπτά ετών.

Ο Φλορεντίνο δεν βρήκε ξανά ευκαιρία να βρεθεί μόνος μαζί της ενώ εκείνη γνωρίστηκε με τον γιατρό Χουβενάλ Ουρμπίνο, ειδικό στην χολέρα, όταν την επισκέπτεται για μια τροφική εντερική λοίμωξη. Αργότερα όμως και με την οικονομική κατάρρευση του πατέρα της αποδέχεται την πρότασή του για γάμο.

Μισός αιώνας προσμονή

Ο Φλορεντίνο Αρίσα για να ξεπεράσει το γάμο της Φερμίνιας μπαρκαρίζει σε ένα ταξίδι στο ποτάμι. Σύχναζε στα ξενοδοχεία του λιμανιού, Δον Ζουάν ασυγκράτητος. Εκείνη βρίσκεται σε κρίση με τον άντρα της: «Μια νύχτα ξύπνησε αλαφιασμένη από μια φασματική παρουσία, ο σύζυγός της την κοιτούσε μέσα στο σκοτάδι με κάτι μάτια που της φάνηκαν γεμάτα μίσος. Τέτοιο σύγκρου είχε να νιώσει από πολύ νέα, όταν έβλεπε τον Φλορεντίνο Αρίσα στα πόδια του κρεβατιού, μονάχα που το δικό του όραμα δεν ήταν μίσους αλλά έρωτα».

Φεύγει και αράζει, χοντρή και γερασμένη, στην εξαδέλφη της για δύο χρόνια. Όσπου ένα βράδυ σε έναν κινηματογράφο, ο Φλορεντίνο Αρίσα αισθάνεται πίσω του μια οικεία φωνή και μυρωδιά. Με το θάνατο του γιατρού Ουρμπίνο φουντώνουν οι ελπίδες του. Δυο βδομάδες μετά, έφτασε το γράμμα που περίμενε για περισσότερο από μισό αιώνα. Στην πρώτη επέτειο του θανάτου του Χουβενάλ Ουρμπίνο πήγε στο μνημόσυνο και αυτή τον αποδέχεται στο σπίτι της. Στο μεταξύ ένα δημοσίευμα, που ξεσκεπάζει τον πατέρα της Φερμίνια, αναφέρει παράνομες συναλλαγές του και μια αγοροπωλησία όπλων με ενδιάμεσο τον Πολωνό ναυτικό... Τζόζεφ Κόνραντ!

Η πιεσμένη και θυμωμένη Φερμίνια αναπτρώνεται όταν ο Φλορεντίνο της προτείνει ένα ταξίδι στο ποτάμι με ένα από τα δικά του πλοία. Έτσι το 1824 το ποταμόπλοιο Πίστη διασχίζει τον ποταμό Μαγδαλένα και η Φερμίνια εγκαθίσταται στην προεδρική καμπίνα κυρά κι αφέντρα. Ακόμη και εκεί μέσα τον απέφυγε και το ταξίδι δεν είναι τόσο παραδεισένιο όσο εκείνος το είχε περιγράψει: Αγριεύει, ασχημαίνει, πτώματα πλέουν, θύματα επιδημίας ή πολιτικοί αντιφρονούντες; Στο ταξίδι της επιστροφής εκείνη δεν ήθελε να την δει κανείς.

Για να ταξιδέψει ένα καράβι χωρίς επιβάτες και φορτίο θα έπρεπε να κηρυχθεί σε καραντίνα. Ο Φλορεντίνο έδωσε γραπτή διαταγή κι έτσι η Καινούργια Πίστη σαλπάρει με την κίτρινη σημαία της χολέρας να κυματίζει στο μεγάλο κατάρτι.

«Και ως τότε νομίζετε πως μπορούμε να συνεχίσουμε αυτό το διαολεμένο πηγαίνελα;» τον ρώτησε.

Ο Φλορεντίνο Αρίσα είχε έτοιμη την απάντηση εδώ και πενήντα τρία χρόνια, επτά μήνες και έντεκα μέρες με τις νύχτες τους. «Όλη μας τη ζωή», είπε.

Λογοτεχνία που δεν είναι στρωτή ρεαλιστική ιστορία

«Ο έρωτας στα χρόνια της χολέρας» ξεχωρίζει από την τρέλα όχι μόνον των ηρώων του αλλά και της γραφής του. Εδώ κυριαρχεί ο σαρκασμός, μια κωμικοτραγική ανατρεπτική ατμόσφαιρα με έντονα σουρεαλιστικά στοιχεία και λιγότερες δόσεις μαγικού ρεαλισμού, που κακώς αποδιδόταν για χρόνια ως χαρακτηριστικό της λογοτεχνίας της Λατινικής Αμερικής.

Ο Γκαρσία Μάρκες νοιάζεται για τις τύχες των απλών ανθρώπων, την κοινωνία, τις βιβλικές επιδημίες, τις εμφύλιες συγκρούσεις. Στις ιστορίες του συνυπάρχουν όλοι οι άνθρωποι, κατηγορούνται οι δικτάτορες, αναδεικνύεται η φτώχεια, τα όνειρα και οι αγώνες των φτωχών ανθρώπων.

Ο συγγραφέας, στην απονομή του βραβείου Νόμπελ το 1982, μίλησε για τη μοναξιά της Λατινικής Αμερικής και ζήτησε από τα ανεπτυγμένα κράτη να δώσουν μια δεύτερη ευκαιρία σε αυτούς τους λαούς που αγωνίζονται για την πολιτική τους αυτονομία.

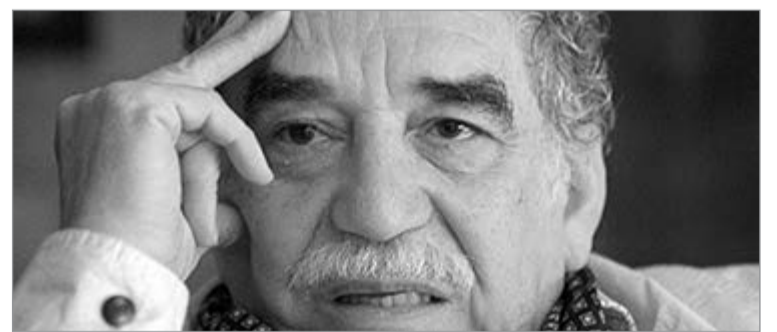
Γεννημένος το 1928 στην Αρακατάκα, σε ένα μικρό χωριό στις βόρειες ακτές της Κολομβίας, μια μέρα η ζωή του άλλαξε όταν διάβασε τη Μεταμόρφωση του Κάφκα. Με αυτό το κείμενο αντιλήφθηκε ότι η λογοτεχνία δεν είναι μια απλή στρωτή ρεαλιστική ιστορία. Πάντως το αγαπημένο του κείμενο ήταν ο Οιδίπους του Σοφοκλή. Ο Φόκνερ και ο Σοφοκλής θα γίνονταν οι δύο μεγάλες του επιρροές για τα επόμενα χρόνια.

Το βιβλίο «Εκατό χρόνια μοναξιάς» εκδόθηκε στο Μπουένος Άιρες το 1967 και τα πρώτα τρία χρόνια πούλησε 500.000 αντίτυπα, ενώ μεταφράστηκε σε πολλές ξένες γλώσσες. Ήταν 39 ετών.

Στο μεταξύ, με τα χρόνια, ο Μάρκες άρχισε να αποκτάει ένα εντονότερο πολιτικό προφίλ και να αναμειγνύεται σε υποθέσεις που αφορούσαν τα κράτη της Νοτίου Αμερικής βοηθώντας οικονομικά τις αριστερές δυνάμεις όπου χρειαζόταν. Η Κολομβία αναγκάστηκε να αποδεχθεί το διάσημο παιδί της μετά το Νόμπελ Λογοτεχνίας. Ο Γκάμπο αποτέλεσε ένα σύμβολο εθνικής περηφάνιας πια.

Στα τελευταία χρόνια της ζωής του ο Μάρκες έγραφε τη βιογραφία του. Ο τόμος «Ζω για να τη διηγούμαι» κυκλοφόρησε το 2001 και ήταν το πιο γρήγορο σε πωλήσεις βιβλίο στον ισπανόφωνο κόσμο. Συνέχισε με το «Οι πουτάνες της ζωής μου». Πέθανε από καρκίνο το 2014 σε ηλικία 87 ετών.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ

Ο Μάρκες νοιάζεται για τις τύχες των απλών ανθρώπων, την κοινωνία, τις βιβλικές επιδημίες, τις εμφύλιες συγκρούσεις. Στις ιστορίες του συνυπάρχουν όλοι οι άνθρωποι, κατηγορούνται οι δικτάτορες, αναδεικνύονται τα όνειρα και οι αγώνες των φτωχών ανθρώπων.